

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 851/1-ХIII/6 27.06.2013. године	
---	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој VI редовној седници, 27.06.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ИЗВОРИ МОДЕРНОСТИ У МИСАОНОЈ РЕВОЛУЦИЈИ У РАНОМ 17. ВЕКУ, докторанда мр Софије Мојсић.

За ментора је одређен проф. др Миланко Говедарица.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
<u>04/1-2 бр. 6/2355</u>	Веће научних области друштвено-хуманистичких
(број захтева)	наука
<u>28.06.2013.</u>	(Назив већа научних области коме се захтев упућује)
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Извори модерности у мисаоној револуцији у раном 17. веку

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА филозофија
ОБЛАСТ

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Софија (Димитрије) Мојсић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо Филозофски у Београду
образовање:

Година 1994. дипломирања:

Назив магистарске тезе
кандидата:

Од религије «скривене унутрашњости» до религије чина у мишљењу Серена Кјеркегора

Назив факултета на коме је магистарске тезе одбрањен: Филозофски

Година одбране магистарске тезе: 2006.

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 27.06.2013. одржаној
размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Мр Софију Мојсић

Име и презиме ментора: Др Миланко Говедарица

Звање: Ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Филозофија психоанализе (монографија), Београд, 2013.
2. Филозофска анализа ирационалности (монографија), Панчево, 2006.
3. „Логика свести и нови материјализам“, *Theoria*, Београд, 4/2009.
4. „Ничеов модел интерпретације филозофске традиције“, *Theoria*, Београд, 3/2008.
5. „Свест и лични идентитет“, *Theoria*, Београд, 1-4/2002.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор

треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односно дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Obrazloženje teme i način obrade doktorske disertacije

Naslov doktorata glasi: „Izvori modernosti u misaonoj revoluciji u ranom 17. veku“. Osnovnu temu i zadatak čini istraživanje prvih istorijskih i filozofskih zametaka moderne u složenoj, bogatoj, protivrečnoj i raznovrsnoj kulturi ranog 17. veka u kojem je sprovedena prava misaona, filozofska, naučna i društvena revolucija. Zbog unutrašnje, filozofske, logičke i istorijske povezanosti kulture 17. veka, koja se može nazvati kulturom baroka, sa njoj prethodećom kulturom renesanse, u ovom radu će biti neophodno najpre u vidu uvoda izneti osnovne karakteristike i imanentne protivrečnosti i teškoće rane i razvijene renesanse u 15. i 16. veku. Posebno treba naglasiti da će se sagledati što više aspekata sedamnaestovekovne kulture iz perspektive početka 21. veka i posvemašnjeg raspada kako klasične visoke moderne tako i postmoderne.

Raznoliki likovi i vidovi koje je zadobila epohalna svest modernosti imaju svoju dinamiku koja će biti praćena ne samo historiografski već i iz ugla filozofije koja će se tek mnogo kasnije misaono, pojmovno artikulirati i dovesti do samosvesti istorijski novum koji sačinjava moderna, ali koja ima svoje jasne obrise već i u filozofskim sistemima nastalim u 17. veku. To će biti urađeno u nemačkom klasičnom idealizmu i u delu ključnih mislilaca 19. veka (Kjerkegora, Marksa i Ničea). Budući da je za misaono proučavanje, razumevanje i izlaganje istorijskih događaja, ličnosti i procesa bitan njihov tok i protivrečni razvoj u društveno-istorijskoj stvarnosti, u vizuru će se morati uzeti logička, misaona zaokruženost, završenost samih događaja, pa će stoga u ovom radu morati da se uzme u razmatranje ne samo renesansa već i društveni, naučni, ideološki, pravni, filozofski oblici samoosvešćivanja u 17. veku zato što se tek tada u punom smislu reči artikuliraju i konstituišu temelji moderne građanske kapitalističke civilizacije: moderna matematička eksperimentalna prirodna nauka i razvijeniji sistemi građanskog društva, privrede i moderne države. Ovde je neophodno razviti sluh za specifičnu dijalektiku kontinuiteta i diskontinuiteta procesa i fenomena u istoriji: oblici kulture u 17. veku su kvalitativno osvestili ono što je često bilo samo implicitno dato u renesansi, naročito poznaj renesansi - sva bitna civilizacijska i kulturna dostignuća 17. veka su

mного artikulisanija i razvijenija pa se mogu filozofski direktno zahvatiti, shvatiti i izložiti.

Društveni i istorijski, objektivno-duhovni razvoj nije puka biološka evolucija koja ravnomerno teče sa unapred poznatim početkom i krajem, već paklena i samrtnička strast stvaranja i razaranja, samootuđenja i razotuđenja, opredmećivanje i podvajanje sopstva, izlaženje u svet i vraćanje u svoju unutrašnjost, prisvajanje onog neidentičnog koje suštinski učestvuje u konstituisanju samog identiteta modernog individuum. Izvor tog dijalektičkog kretanja postavljanja, negiranja i ponovnog prisvajanja sopstva u samoj istorijskoj stvarnosti jeste sam ljudski subjekt, koji mora da postavi i objektivira samog sebe da bi mogao da se smatra ne samo izvesnim već i istinitim, objektivno i intersubjektivno priznatim subjektom svog života. Svaka činjenica se ovde shvata i tretira kao prethodno učinjena, proizvedena i postavljena od strane ljudskog učinioca, subjekta. Time će se izbeći opasnost zapadanja u fetišizirani pozitivizam takozvanih činjenica kojima treba slepo robovati. Svaka stvrdnuta stvar se mora rastvoriti u proces ljudskih odnosa koji je konstituišu.

Osnovna ideja renesansnih i sedamnaestovekovnih početaka evropske moderne kulture se vidi u shvatanju uma i razvijene teorijske misli kao osnovnog rukovodnika ljudske prakse. Tek mnogo kasnije će veliki mislioci kao što su Hegel i Huserl u umnoj praksi, tj. u ljudskom delovanju kojim se stvara aktualna istorija a kojim rukovodi ljudska misao, videti specifičnu razliku moderne Evrope ne samo u odnosu na istorijski prošle epohe evropske istorije već i na ostatak sveta. Da moderni svet svoj nastanak duguje svrsishodnoj umnoj aktivnosti ljudi jasno se ispoljava već u renesansi i filozofiji 17. veka. Moderni čovek je aktivan i dinamičan, spreman na avanturu suočavanja sa nepoznatim i novim. On je stvaralac; on ne podražava prošlo, već projektuje buduće.

Druge karakteristike koje suštinski obeležavaju modernost su rađanje individualnog ljudskog subjekta, apstraktno, formalizovano naučno gospodarenje svetom prirode, ali i ljudskim društvom, procesi kapitalističke modernizacije, dominacija grada, nastajanje moderne nuklearne porodice, sloboda.

Sekularizacija kao proces koji je obeležio moderni evropski svet je bitan činilac našeg razumevanja moderne. Iako ima i drukčijih glasova (Blumenbergova teza o novom veku kao prezaposedanju pozno sholastičkih fundamentalnih pojmova i nerešenih

problema), ona će se istaći kao sveprožimajući moderni proces koji nastaje ne samo iz nerešenih napetosti srednjovekovnog hrišćanstva i pozne sholastičke filozofije (što Blumenberg tvrdi) već pre svega iz sasvim novih i drukčijih procesa produkcije i reprodukcije ljudskog života koji su bez presedana u dotadašnjoj istoriji. Prvi put u istoriji čovečanstva sredstva za elementarni život se moraju zaraditi najamnim radom, koji je jedina svojina proletera i koji prodaju na tržištu bez ikakve izvesnosti i bitnog osiguranja i pomoći šire zajednice u procesu samoodržanja. Otuda sva silna jeziva dijalektika modernog kapitalističkog proizvodnog pogona koja proizvodi koncentraciju ogromnog bogatstva na jednoj strani i masovno siromaštvo na drugoj.

U ovom radu se svekoliko ljudsko pregnuće 17. veka sagledava kao izraz imanentne protivrečnosti same renesanse i pokušaj njenog razrešenja. Misao rane renesanse u 15. veku skoro u potpunosti odgovara uobičajenim predstavama o renesansi: ona je poletna, praktička, optimistična, smela, odvažna, u službi čovekove emancipacije. Rana renesansa je u znaku reafirmacije prirode, telesnosti, čulnosti, seksualnosti. Srednjovekovna teocentrična slika sveta ustupa mesto novovekovnoj antropocentričnoj. Pronalazak perspektive u renesansnom slikarstvu najbolja je potvrda uverenja da sve stvari treba posmatrati iz ljudske perspektive. Znanje i kritički duh suprotstavljaju se okoštalom dogmatizmu. Međutim, već u 16. veku renesansni mislioci postaju mnogo pesimističniji, rezigniraniji i skoro očajni kad je reč o (ne)mogućnostima realizacije filozofskih ideja u praksi. Oni sve više zagovaraju puku kontemplaciju i apstraktno filozofsko, spekulativno, čisto misaono rešavanje problema političke i društvenoekonomske prakse. Zato mislioci 17. veka proklamuju kao univerzalno građansko načelo apstraktno, misaono, pojmovno, teorijsko, kontemplativno, kvantitativno i formalno ovladavanje stvarnošću, odnosno, prilagođavaju i menjaju interpretaciju sveta umesto da promene sam svet.

U renesansi i ranom modernom dobu se dogodilo posvemašnje otkrivanje pojedinčeve unutrašnjosti, njegovog unutrašnjeg duševnog sveta, ali i sve veće upoznavanje sa spoljnim svetom. Taj dvostruki proces je takođe bitna istorijska inovacija. Postepeno se formira individualna samosvest, lična savest, duboka unutrašnja zagledanost u sebe, stalno bavljenje sobom i preispitavanje sebe. Toj individualističkoj tendenciji suštinski doprinosi i reformacija, koja kao svedočenje individualne

religioznosti priznaje samo opravdanje verom a ne više dobrim delima. Oslobođen tutorstva Katoličke crkve, usamljeni pojedinac je sam pred Bogom. Okrenut Bogu i svojoj unutrašnjosti, stalno preispituje svoju veru i muči muku svoje moralne savesti u težnji da se nađe među onima koje je Bog svojim bezrazložnim činom predodredio za spasenje. Bog protestantizma je izrazito skriveni Bog (Deus absconditus), koji sa praktične tačke gledišta ovozemaljskog pojedinca znači gotovo isto što i nepostojeći ili mrtav Bog budući da se ne može više prepoznati u istoriji i prirodi. Ovaj skriveni Bog će na kraju napustiti moderan svet, ali su vrednosti koje su religijom zaveštane ljudima ipak, uprkos ideologiji sekularizma, u velikoj meri ostale neprikosnovene. O tome svedoči tragična samosvest jednog Paskala, Rasina pa sve do Kanta.

Danas je u velikoj meri zaboravljen udeo modernog protestantizma i naročito puritanizma u formiranju osnova modernog sveta. Moja istraživanja relevantne literature oslonjena na klasična dela Maksa Vebera i Žana Delimoa pokazuju koliko je pesimističan i melanholičan bio moderni svet. Propovednici zapadnog hrišćanstva su stalno pozivali i upozoravali ljude da se vrate u svoju unutrašnjost, da pomno vode računa o svojoj moralnoj i religioznoj savesti, da se suprotstave svim iskušenjima svetovog života i njegovoj lakomosti, gramzivosti i nepostojanosti; govorili su o nesigurnosti i neizvesnosti prirodnog sveta, koji u bilo kom trenutku može da bude poremećen Božijom svemoćnom intervencijom; stalno su podsećali na blizinu smrti, tražili pokajanje i pokoru svega čulnog i materijalnog kako u unutrašnjem životu pojedinca, tako i u njegovom društvenom životu. U tom turbulentnom periodu od 14. do 18. veka, svojevrsnom „prelaznom periodu“ iz feudalizma u kapitalizam, formirala se jasna svest da je sve materijalno, čulno, emocionalno, nagonско zapravo proketo, grešno i zlo. Lišeni srednjovekovnog religijskog i metafizičkog temelja, svet i ljudi su mogli biti spaseni samo univerzalnom formalizacijom i kvantifikacijom svega postojećeg, što je i izvršeno u okviru onoga što će postati poznato kao unutaršvetovna askeza radne etike i poziva. To je istovremeno bio izvor i rezultat moderne prirodne nauke, to jest matematičke fizike koju su formirali Dekart, Galilej i Kepler.

Ma koliko na prvi pogled delovalo zapanjujuće, valja podsetiti da su savremenici nadolazak modernog doba doživljavali kao veliko zlo. Moderni novi vek i renesansa su se pojavili na pozadini raspada staleškog feudalnog društva i srednjeg veka i katoličkog

hrišćanstva. Iz tih procesa opšteg raspadanja starih društvenih, crkvenih, političkih i ekonomskih struktura pojavio se moderni individuum koji je bio doživljen kao oličenje zla, pohlepe, gramzivosti, agresivnosti i grešnosti. On se mogao iskupiti samo ako se potpuno podvrgne procesima proračuna, kalkulacije, metodskog vođenja svog života (unutrašnjeg psihičkog i spoljašnjeg ekonomskog) i sistematskog organizovanja svog neprekidnog rada, koji je u znaku napora i truda. Pojedinaac više nije doživljavao sebe samo kao člana neke zajednice već je postao svestan svog čistog, samostalnog i izolovanog ja. Moderna nije samo započinjanje ere novovekovnog individualizma sa njegovim trijumfalizmom već i vreme velikog straha i strepnje obesekorenjenog i usamljenog pojedinca. Lišen, vlastitom odlukom, pomoći posredništva Katoličke crkve, koja je uprkos tutorstvu nudila i izvesnu sigurnost, ostao je prepušten samom sebi na modernom tržištu ljudi, novca i robe. Usamljeni pojedinac, oslobođen društvenih stega, postaje oličenje zla, sebičnosti, samoživosti. Formirao se klasični sukob između pojedinca i društva, između (egoističkog) nagona i (društvene) norme.

Nije samo ljudski društveni svet bio razoren i u stanju raspadanja. Prirodni svet, kosmos, univerzum su takođe bili doživljeni kao disharmonični i haotični. Skriveni Bog je i prirodu ostavio bez unutrašnje veze, zakona, pravila. Urgentni zadatak je bio povezivanje sveta u jedan zakonomerni poredak. Upravo to su uradili filozofski i naučni pregaoci u 17. veku formulisavši modernu matematizovanu fiziku, koja je poslužila kao temelj novog formalizovanog i kvantifikovanog organizovanja sveta.

Savremena istorijska istraživanja pokazuju da je teza o oštrom rezu između srednjeg veka i modernih vremena neodrživa. Još dugo u toku vekova koji se obično smatraju modernim istrajavali su raspadnuti aspekti i fragmenti srednjovekovne civilizacije. To je razlog zbog koga neki autori, kao što je na primer Arnold Hauzer, tvrde da renesansa i rani novi vek ne donose ništa bitno novo i da prava moderna počinje tek u 19. veku sa Francuskom revolucijom i industrijskom revolucijom. Uvažavanje ovih uvida ne sme, međutim, da nas učini slepim za tipično moderne procese disciplinovanja i svojevrsne dresure ljudi koji započinju već u 17. veku i koji imaju za cilj da stvore poslušnog, politički bezopasnog a ekonomski korisnog i efikasnog pojedinca. To da se moderno doba i njegovi vlastodršci najviše plaše (a ne samo veličaju i uznose) emocionalnog nagonskog individuumu i da žele da ga pretvore u inteligentnog robota

može danas da zvuči neshvatljivo i zapanjujuće, ali precizne analize onoga što se obično naziva novovekovnim humanizmom pokazuju da je u idejnom iniciranju i konkretnom formiranju svih modernih institucija osnovni uzor – zatvor i njegovo posvemašnje reglementiranje života zatočenih ljudi. Moderna građanska država i njen suveren ne teže više da izmuče i unište telo prestupnika već da osvoje i preoblikuju njegovu dušu, to jest da ga prevaspitaju. Time su udareni temelji moderne terapeutske države.

Moderno doba jako naglašava aktivitet individualnog ljudskog subjekta. Moderna je celokupnu inicijativu prepustila pojedincu i njegovom naporu da se ostvari u svetu koji sam stvara. Moderna slika sveta postaje naglašeno antropocentrična i perspektivistička. Tu, međutim, uprkos početnog optimističkog impulsa, koji se ogleda u slavljenju dostojanstva čoveka, ipak nema ni traga od nekakvog optimizma. Naime, hrišćanski reformatori stentorski i programski odlučno i jasno grme o suštinskoj grešnosti i pokvarenosti palog čoveka, pa je sve sada na tome da ljudi u stalnom radnom i trudoljubivom teženju i naporu, koji su sami sebi svrha, izgrade sebe i svoj svet. To je bila osnovna legitimacija i opravdanje građanskog društva i kapitalizma na samom njihovom početku.

Moderno doba u zapadnoj Evropi je izrazito višesmisleno i dijalektičko. Ono nije samo vreme uspona Evrope i evropskog čoveka (evropskog čovečanstva, rekao bi Huserl) već i surovog kolonijalizma, porobljavanja drugih neevropskih naroda, visoke ljudske cene same evropske industrijalizacije, kapitalizacije i racionalizacije, daljeg omalovažavanja žena i dece, ropstva. Samim tim se osnovni zadatak ovog rada vidi u sagledavanju ne samo lica nego i naličja moderne, što je veoma važno upravo danas kada globalistička ideologija jednostrano i trijumfalistički tumači prirodu evropske kapitalističke, građanske modernizacije. Međutim, bitno je shvatiti da se um do sada dominantno manifestovao sa svoje instrumentalne strane u službi samoodržanja. Um ima i svoju isceliteljsku, samokritičku i samorefleksivnu potenciju, koja nam danas može pomoći u pronalaženju puteva izlaska iz istorijskog ćorsokaka. Na tom putu svi naponi za integracijom različitih do sada često suprotstavljenih aspekata čoveka i sveta mogu nam biti od velike pomoći na horizontu budućnosti.

U renesansi i ranom modernom dobu ljudi su pre svega u svom praktičkom odnosu prema svetu postavljali temelje novog veka. Oni su delovali, stvarali, radili u

samom svetu. Puna pojmovna refleksija o tim procesima doći će mnogo kasnije, tek u 18. veku i 19. veku u nemačkom klasičnom idealizmu i u delu ključnih mislilaca 19. veka. Prvi moderni ljudi su u praksi sprovodili princip primata praktičkog uma koji će kasnije osveštati Kant i naročito Fichte. Takav razvoj događaja i jeste upravo izazov za istraživača koji mora da dešifruje početke moderne u vrlo raznovrsnom i heterogenom materijalu koji pružaju renesansa i barok.

Predmet istraživanja

U ovom radu će se istraživati period renesanse i ranog modernog doba kao prvi izvor suštinskih činilaca evropske građanske moderne u koje se ubrajaju oslobođenje individualnog ljudskog subjekta, otkriće njegove duboke unutrašnjosti i sve veća, gotovo opsesivna samoanaliza i suočavanje sa sopstvenom moralnom, religioznom i društvenom savešću, svest o svom jedinstvenom i neponovljivom ja, procesi kapitalističke modernizacije privrede i uvođenje tržišta, dominacija gradske kulture nad seoskom, stvaranje moderne nuklearne porodice, lična i kolektivna sloboda, osvajanje ljudskih prava koja će od sada morati da se poštuju, širenje dominacije Evrope po čitavom svetu. Ovde će akcenat biti na filozofima koji su svoje delo stvorili u 17. veku (Bekon, Dekart, Hobs, Paskal) pošto se u njemu pojmovno i istorijski dovršavaju i zaokružuju rani procesi konstituisanja građanske civilizacije. Njene osnovne karakteristike su formalizam, kvantifikacija, ekvivalentna razmena, raščaravanje sveta, apstrakcija, univerzalna razmenljivost, postvarenost. Čisto građanska misao i politika nisu u stanju da ovladaju onim konkretnim, materijalnim, čulnim niti da obuhvate društveni i istorijski totalitet. I dok su Dekart i Hobs osvedočeni mislioci građanske epohe, to nije tako očigledno za Paskala. On se ovde uzima kao relevantan mislilac građanske epohe zato što je savršeno svestan granica i protivrečnosti građanskog sveta i kapitalističke proizvodnje u smislu da je osvestio puku pozitivnost građanskog prava koje počiva na moći, sili a ne na pravdi i besmislenost besciljne kapitalističke produkcije koja je sama sebi svrha, ali je tu specifičnu istorijsku i društvenoekonomsku konstelaciju smatrao nepromenljivom i mogao je samo strastveno da joj suprotstavi večne i jedine prave, suštastvene vrednosti autentične hrišćanske vere i skrivenog Boga.

Renesansa i rani novi vek su u svojoj osnovi bili protivrečan proces. Na samom njihovom početku dolazi do otkrivanja spoljnog sveta što kulminira u velikim geografskim otkrićima koja znače uspon i širenje dominacije zapadne Evrope, ali i neviđenu patnju, potčinjavanje, porobljavanje, eksploataciju i genocid nad samim Evropljanima i drugim neevropskim narodima i rušenje velikih vanevropskih civilizacija. Ne samo profesionalna već i moralna dužnost ovog rada zahteva razučeno obuhvatanje oba ova procesa.

Cilj istraživanja

Osnovni cilj ovog istraživanja jeste obnova istorijskog sećanja i istorijske imaginacije u vezi sa epohom i vremenom kada se moderna tek začinjala. Tako usmereno istraživanje može otkriti više plodnih a nedovoljno ispitanih i ostvarenih mogućnosti istorijskog razvoja modernog ljudstva koje nam mogu biti od pomoći u sadašnjem raspadu i dekadenciji svetskog građanskog i kapitalističkog sistema. Opravdanje za još jedan rad o poreklu moderne se vidi u sveopštem raspadu sistema (post)modernog sveta i potrebi da se obnovi istorijsko sećanje na početke moderne koje nam može otkriti nove puteve i nove oblike istorijske imaginacije radi mogućnosti prevazilaženja aktuelne situacije. Time se otvara mogućnost da moderni čovek, izgubljen u lavirintu raspada modernog i postmodernog sveta, ponovo nađe svoju Arijadninu nit izlaska iz slepe ulice savremenosti. Ovde se ne zastupa teza o mogućem istorijskom povratku jednostavnijim i primitivnijim oblicima društvenog i ličnog organizovanja i integrisanja, već imam na umu potrebu inventivnog tumačenja još nedovoljno iskorišćenih mogućnosti prvih razvijenih oblika moderne civilizacije i kulture radi boljeg i kvalitetnijeg i individualnog i kolektivnog života. Prošlost nikad nije sasvim mrtva; ona nam još uvek može ponuditi inspiraciju za sadašnje delovanje ako je uzmemo ozbiljno i maštovito razotkrijemo mnoge druge pravce razvoja koji su bili prisutni in nuce ali se nisu u potpunosti ili na odgovarajući način realizovali. Tu se prvenstveno misli na mogućnost integrisanja čovekove čulnosti, prirodnosti i emocionalnosti sa umom i formalnom organizacijom modernog društva i države.

Ovaj rad ima još jedan cilj: njegova izražena interdisciplinarnost pruža korektiv preterane savremene uske specijalizacije naučnog i filozofskog istraživanja koja onemogućava zahvatanje celine i suštine stvari. Savremena filozofija je u potpunosti izgubila svoju misaonu supstancu i svaki društveni značaj. Cilj ovog rada jeste da pokaže da to nije njen jedini i neminovni usud.

Osnovne hipoteze

Osnovna hipoteza ovog rada jeste mogućnost zasnivanja modernosti u prvim oblicima moderne kulture koja se bazira na apstraktnoj, matematizovanoj prirodnoj nauci, pre svega fizici, i kapitalističkom produkcionom pogonu. Sva dubina, istorijska samosvest, izražajnost i integritet modernog ljudskog subjekta su se danas u sveopštoj konzumerističkoj i narcističkoj kulturi potpuno raspali i izvitoperili. Danas su krah doživele kako kultura visokog modernizma, tako i vrlo bučno najavljena i naširoko raspravljana kultura postmodernizma. Druga hipoteza se odnosi na situaciju da građanska civilizacija počiva na protivrečnim i sukobljenim istorijskim principima (sukob između ljudskih prava i suverene apsolutističke države koja se nametnula kao rešenje i izlaz iz krvavih i surovih verskih ratova na početku moderne) koji pokazuju da se ona permanentno nalazi u stalnoj krizi i na ivici građanskog rata. U trećoj hipotezi će se ispitati da li novi oblici integrisanja individualne čulnosti koja je na početku novog veka bila proskribovana kao samoljubiva, egoistička, grešna i zla i osnovnih oblika socijalnog života koji zahtevaju solidarnost, socijalizaciju, saradnju mogu da daju osnove za drukčije organizovanje sveta života.

Najapstraktnije, najparadoksalnije i najprotivrečnije rečeno, ovde će se proveriti hipoteza da li je moguća integracija i sinteza rableovske čulnosti i osećajnosti i krutosti, strogosti ali i efikasnosti i odgovornosti puritanizma. Principijelno nemoguće? Oksimoron? Ovde će se ispitati to da li je moguće integrisati čulnu i emocionalnu razigranost i razbarušenost rableovski shvaćenog čoveka sa onim što na prvi pogled predstavlja njegovu apsolutnu suprotnost: moralnom i religioznom rigidnošću,

netolerantnošću ali i dubokom moralnom i religioznom odgovornošću, dubinom subjektivne unutrašnjosti pojedinca i uspešnošću u organizaciji i vođenju modernih oblika građanske države i društva.

Ovde će se takođe ispitati hipoteza o eventualno visokoj ceni u vidu ljudske sreće i zadovoljstva telesnog, duševnog i profesionalnog disciplinovanja koje je jedan od suštinskih ciljeva modernog doba.

Metod istraživanja

Primarni metod koji će ovde biti primenjen je dijalektički uz pomoć metoda istorijske i kontekstualne analize. Ova načelna i polazna tvrdnja ima za implikaciju već pominjanu višestrukost i višeznačnost modernog doba i modernog sveta koji se moraju što je moguće više uzeti u razmatranje. Moderna je višenaspektna, isposredovana i logička celina koja ima svoju unutrašnju istorijsku logiku koja se može ispratiti sve do danas. Moraju se uzeti u obzir i njeno lice i naličje. Osnovni postupak koji će ovde biti primenjen jeste istraživanje uzajamnih odnosa i delovanja između društvenog i duhovnog koji su međusobno isprepleteni ali i relativno autonomni. Ovde primenjeni metod će imati u svom fokusu neizbežni uzajamni odnos između filozofije i transfilozofskih činilaca. U radu se neće slediti idealističko hipostaziranje nadljudskog i neistorijskog duha koji se služi lukavstvom uma u surovim istorijskim i društvenim zbivanjima jer se kao osnovni subjekti ljudske istorije vide isključivo ljudi (uzeti i kolektivno i individualno) i njihove tvorevine u vidu društveno-istorijskih odnosa i različitih institucija koje su iz njih proistekle. Izbeći će se svaki nedijalektički redukcionizam na takozvanu „poslednju instancu“. Budući da je rana modernost tako složena, ovde će biti primenjen što je moguće više interdisciplinarni metodološki pristup i što konkretnija istorijska analiza navedene epohe. Ipak, glavnu metodološku ulogu imaće filozofija zato što ona i dalje omogućuje najdublje suštinske uvide u prirodu, logiku i karakter društveno-istorijskih zbivanja prevazilazeći uske granice i čistu deskriptivnost puke pozitivističke hronike.

U ovom radu će se slediti dva fundamentalna metodološka načela koja je postavio Valter Benjamin: ne postoji nijedan dokument kulture i civilizacije koji istovremeno ne

svedoči o varvarstvu i nasilju koji su ih pratili. Renesansa i novi vek su prepuni ne samo radosti življenja, optimizma i uspona ljudi već i ratova, sukoba, patnje. U ovom radu će to takođe doći do izraza. Drugo načelo je naročito istraživački inspirativno: u svakom istorijskom pristupu temi obavezno treba spasiti tumačenje prošlosti od savremenog konformizma i izvući u prvi plan njegovu inovativnost, kreativnost, revolucionarnost i aktuelnost.

Struktura rada – radni naslovi poglavlja i njihov kratak opis

I Uvod

Ovde će biti izloženi različiti teorijski pristupi renesansi i ranoj modernosti (Burkhart, Blumenberg, Rendal, Arnold Hauzer, Huicinga, Delimo, Maks Veber) koji će pokazati sadašnje stanje u tretiranju problema i dileme različitih interpretacija. Tako će se iskristalisati istorijska kontrastna pozadina na kojoj će se jasnije artikulirati naše shvatanje rane moderne kao perioda koji se u svom početnom renesansnom obliku odlikuje nedovoljnom zrelošću i artikulisanošću svojih različitih aspekata da bi se jasno profilisao u 17. veku.

II Raspad srednjovekovnog društva i kulture

Najnovija istorijska istraživanja početka modernog doba pokazuju da je proces stvaranja moderne veoma dugo trajao. Renesansa je zapravo gotovo neprimetno nastala na dugo istrajavajućim razvalinama srednjovekovnog feudalnog staleškog poretka i Katoličke crkve. Vreme nastanka novog veka je bilo veoma dugo i protezalo se na celi svojevrtni „prelazni period“ od 14. do 18. veka. Duboka duhovna i moralna kriza Katoličke crkve izazvala je, s jedne strane, žudnju siromašnih za ostvarenjem pravednog društva na zemlji, a s druge strane, okretanje obrazovanih ka traženju individualnog puta ka Bogu. Oživljavaju stare paranauke kao što su astrologija i magija u želji da se istakne imanentna samostalnost, samodovoljnost i zakonomernost prirode i kao prvi primitivni oblici čovekovog delovanja na i obrade prirode koji će kasnije kulminirati u modernoj tehnici. Tražeći sintezu drevnih paganskih učenja i hrišćanstva ili pokušavajući da se probiju do prvobitne religije, oni ispoljavaju kritičnost, slobodu i individualnost, osobine

koje su ključne karakteristike modernog čoveka. Proces strogo disciplinovanja i reglementiranja individualne i društvene sfere života ovde se ne shvata samo kao „apsolutno zlo“ pošto je on mnogo doprineo prevazilaženju sveukupnog haosa i posvemašnjeg mešanja imanencije i transcencije u turbulentnom periodu od 14. do 18. veka.

III Antropocentrizam, individualizam i metafizika subjektivnosti

Tu će se izložiti fundamentalna svest koju je već renesansa imala o posebnosti čovekovog položaja u svetu. Za razliku od srednjovekovne teocentrične slike sveta, moderna je u znaku antropocentrizma, slavljenja dostojanstva čoveka i njegovog prometejskog delovanja koje će Hajdeger okarakterisati kao pogubni trijumf moderne tehnike kao prikrivene volje za moć i katastrofalne metafizike subjektivnosti. Čovek nije definisan svojim rođenjem i društvenom ulogom, već ima sposobnost da vlastitom aktivnošću konstituiše sopstveno biće. Već Piko dela Mirandola čoveka shvata kao „neutemeljenu životinju“ (Ničeov izraz). U renesansi i ranom novom veku se začinje ideja da čovek mora sebe svojim delom da izgradi, odnosno da svojim radom razvije mogućnosti koje su mu na početku tek zadate. Put ka vrhuncu ostvarenja čovekovog pojma nije unapred obezbeđen – i te kako su mogući istorijski padovi sa visine određenja i regresije sa pogubnim istorijskim posledicama. Tu će biti obrađena tema otkrića čovekovog unutrašnjeg duševnog i duhovnog života i spoljašnjeg sveta koji će sve više biti globalno umrežen i pretvoren u tesno povezan svetski sistem. Prvi istorijski oblici moderne pokazuju načelni sukob između nagona i norme. U tom smislu treba naglasiti značaj jednog Makijavelija kao prvog mislioca koji izlaže realno ponašanje političara u surovom svetu egoizma, sebičnih interesa, sile i prevare, ali ne zaboravlja na svoj pojam vrlina i uzdizanje republikanske ideje jedinstvene države.

IV Reformacija

Reformacija je odigrala ogromnu ulogu u uobličavanju osnovnih kategorija i oblika modernog sveta. Srušila je sve oblike posredovanja između pojedinca i Boga i tako naglasila pojedinčevu nezavisnost u odnosu na sve spoljašnje autoritete. Oni se sada kao celoviti objekti internalizuju, a ljudi se odvajaju od svojih primarnih objekata i individualizuju. Spoljašnju kontrolu afekata sve više nadomešta i zamenjuje samokontrola. Međutim, radikalni oblici reformisanog hrišćanstva, naročito puritanizam, videli su u potpunom čoveku izvor zla i greha. Ceo ovozemaljski svet je bio proklet kao plotski i grešan. Zato se on morao maksimalno racionalizovati, formalizovati i kvantifikovati u procesu unutarsvetovne askeze i postuliranja etike rada i božanskog poziva koji svojim iracionalnim beskrajnim naporom i teženjem koji su sami sebi svrha opravdavaju građansko društvo i kapitalizam. To je postao masovni moral kojim se legitimisao kapitalizam, naročito u protestantskim zemljama.

V Bekon – rađanje moderne svesti o nužnosti ljudskog delovanja radi preobražavanja sveta u svoj dom i pravi zavičaj

Bekon se ovde tretira kao jedan od prvih modernih mislilaca i tvoraca ne samo moderne prirodne nauke i naučnog metoda već i antropološkog shvatanja nužnosti pretvaranja spoljašnjeg sveta u ljudsko kraljevstvo. Sa velikim dostojanstvom i svešću o njegovom značaju znanje se proglašava za izvor moći nad prirodom a čovek za njenog gospodara. Time je otpočela tipično moderna odiseja čovekovog ovladavanja prirodom koja se dugo slavila kao jedina prihvatljiva i vredna da bi se danas oštro osporavala iz vizure Hajdegerovom mišlju nadahnute kritike moderne tehnike kao volje za moć.

VI Dekart – mislilac koji menjajući svoje misli menja i svet u kome živi

Dekart se ovde promišlja kao paradigmatičan mislilac rane moderne koji je svestan svoje nemoći da bitno preobrazi svet: on je svestan da pravu vlast ima samo nad svojim

mislima te se na njihovu promenu i ograničava. Ali je u tom domenu on zaista radikaln: osvešćeni ljudski um iznalazi pravi metod saznanja i tako omogućava čovekovu vladavinu nad prirodom i poboljšanje ljudskog života svojom praktičnom primenom. Osnova takve mogućnosti leži u sasvim novoj modernoj matematizovanoj prirodnoj nauci i tehnici koja radikalno raščarava i kvantifikuje svet.

VII Hobs

Ovaj „mračni mislilac građanstva“, kako ga nazivaju Adorno i Horkhajmer, na najogoljeniji način otkriva osnovu modernog građanskog društva i države: građanski rat i stanje permanentne krize. Prenoseći sav suverenitet sa građana na vladara, on pokazuje koliko su slabi i krhki temelji modernog prirodnog prava koje se poziva na izvornu ljudsku slobodu i dobrotu i ljudskih prava naspram suvereniteta države.

VIII Paskal –tragični mislilac modernog doba

Paskal samo prividno nije tesno povezan sa velikim pokretima i prelomima u formiranju moderne građanske civilizacije. Njegova specifičnost se sastoji u tome da ne vidi mogućnost promene građanskog sveta za koji smatra da je zasnovan na moći i sili a ne na pravdi i zvanično proklamovanim visokim humanim moralnim i religioznim načelima. On je savršeno svestan iskvarenosti i pada modernog sveta i u krajnjem očaju mu suprotstavlja večne vrednosti autentične hrišćanske vere u (skrivenog) Boga. On je tragičan mislilac zato što se u ime Boga i jedino ispravnih večnih načela vere bori protiv sveta nepravde i moralne kaljuge, proračuna i akomodacije i prvi je principijelni kritičar ograničenosti modernog racionalizma i optimizma čijih je granica svestan.

U delu navedenih ključnih mislilaca moderne formulisane su osnove modernog građanskog društva kao što je moderna matematizovana prirodna nauka koja je bila temelj intenziviranja kapitalističke proizvodnje i osnovni oblik suverenosti države kojom su pacifikovani verski građanski ratovi koji su besneli na početku novovekovne Evrope. Time je i istorijski i logički doveden do kraja jedan suštinski proces modernog doba koji je nastojao da stabilizuje, organizuje i kontroliše svet pomoću procesa saznanja i moderne sistematske naučne metode, što je poslužilo kao odskočna daska za razvoj istorijskog

mišljenja koje nije htelo samo misaonim procesima da ovlada stvarnošću već da promeni samu stvarnost i tako je učini dostojnom ljudskog života.

Izabrana literatura

Primarna literatura

1. Bekon, Fransis, *Istinita uputstva za tumačenje prirode, Novi organon & Velika obnova*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
2. Dekart, Rene, *Pravila za usmjeravanje duha*, Oktoih, Podgorica, 1997.
3. Descartes, René, *Meditacije o prvoj filozofiji*, Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine, Zagreb, 1975.
4. Descartes, René, *Philosophical Letters*, Clarendon Press, Oxford, 1970.
5. Erazmo, *Pohvala ludosti*, Rad, Beograd, 1984.
6. Galilei, Galileo, *Dialogue Concerning the Two Chief World Systems*, The Modern Library, New York, 2001.
7. Galilej, Galileo, *Spisi u odbranu Kopernikovog sistema*, Plato, Beograd, 2010.
8. Hobbes, Thomas, *Leviathan*, Penguin Books, Harmondsworth, 1985.
9. Hobs, Tomas, *Čovek i građanin*, Hedone, Beograd, 2006.
10. *Humanizam i renesansa u Evropi*, Izbor, predgovor i napomene Vladislava Ribnikar, Prosveta, Beograd, 1991.
11. Kalvin, Žan, *Nauk hrišćanske vere*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 1996.
12. Kampanela, Tomazo, *Grad sunca*, Kultura, Beograd, 1964.
13. Luther, Martin, *Temeljni reformatorski spisi, I-II*, Demetra, Zagreb, 2006.
14. Makijaveli, Nikolo, *Vladalac*, Rad, Beograd, 1982.
15. Montenj, Mišel de, *Ogledi*, Estetika, Valjevo-Beograd, 1990.
16. Mor, Tomas, *Utopija*, Utopija, Beograd, 2002.
17. Paskal, Blez, *Misli, I–II*, BIGZ, Beograd, 1980.
18. Paskal, Blez, *Pisma provincijalcu i prečasnim ocima jezuitima*, Plato, Beograd, 2002.
19. Piko dela Mirandola, *Govor o dostojanstvu čovekovu*, Filip Višnjić, Beograd, 1994.

Sekundarna literatura

20. Alquié, Ferdinand, *Servitude et liberté selon Spinoza*, Les Cours de Sorbonne, CDU, 1965.
21. Alquié, Ferdinand, *Nature et vérité dans la philosophie de Spinoza*, Paris, 1971.
22. Aston, Trevor (ed), *Crisis in Europe 1560-1660*, Routledge, London, 1965.
23. Bahtin, Mihail, *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*, Nolit, Beograd, 1978.
24. Belaval, Yvon, *Leibniz critique de Descartes*, Gallimard, Paris, 1960.
25. Blumenberg, Hans, *Legitimnost novog veka*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novı Sad, 2004.
26. Bolgar, R.R. (ed.), *Classical Influences on Western Thought. Ad 1650-1870*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979. (Mittelstrass, Jürgen, *Phaenomena bene fundata: from „saving the appearances“ to mechanisation of the world-picture*)
27. Borkenau, Franz, *Prelazak s feudalne na građansku sliku sveta*, Komunist, Beograd, 1983.
28. Braudel, Fernand, *Civilizacije kroz povijest*, Globus, Zagreb, 1990.
29. Brecht, Bert, *Leben des Galilei*, Reclam Jun, Leipzig, 1983.
30. Brodel, Fernan, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od 15. veka do 18. veka, I-III*, Službeni list, STYLOS, Beograd, Novi Sad, 2007.
31. Brodel, Fernan, *Dinamika kapitalizma*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1989.
32. Brunschvicg, Léon, *Descartes et Pascal, lecteurs de Montaigne*, Editions de la Baconnière, Neuchâtel, 1942.
33. Burckhardt, Jacob, *Kultura renesanse u Italiji*, Matica hrvatska, Zagreb, 1953.

34. Butterfield, Herbert, *The Origins of Modern Science, 1300-1800*, The Free Press, New York, 1957.
35. Cassirer, Ernst, *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance*, Leipzig-Berlin, 1927.
36. Cassirer, Ernst, *Descartes*, Demetra, Zagreb, 1997.
37. Chaunu, Pierre, *Civilizacija klasične Evrope*, Jugoslavija, Beograd, 1977.
38. Cottingham, John, *Descartes*, Basil Blackwell, Oxford, 1986.
39. Delimo, Žan, *Civilizacija renesanse*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1989.
40. Dibon, P, *La philosophie néerlandaise au siècle d'or*, Amsterdam, 1954.
41. Đinđić, Zoran, *Zajednica, priroda, građanski rat – Hobbes i Marx*, Filozofija i društvo, 1987.
42. Đurić, Mihailo, *Sociologija Maksa Vebera; Iz istorije moderne filozofije*, Službeni list SRJ, Tersit, Beograd, 1997.
43. Elijas, Norbert, *Proces civilizacije*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2001.
44. Elster, Jon, *Leibniz et la formation de l'esprit capitaliste*, Aubier-Montaigne, Paris, 1975.
45. Farrington, B, *The Philosophy of Francis Bacon*, Liverpool, 1964.
46. Fevr, Lisjen, *Jedna sudbina – Martin Luter*, LDI, Veternik, 1996.
47. Feyerabend, Paul, *Against Method*, NLB, London, 1976.
48. Frank, Manfred, *Conditio moderna*, Svetovi, Novi Sad, 1995.
49. Fuko, Mišel, *Riječi i stvari*, Nolit, Beograd, 1971.
50. Fuko, Mišel, *Istorija ludila u doba klasicizma*, Nolit, Beograd, 1980.
51. Fuko, Mišel, *Nadzirati i kažnjavati*, Prosveta, Beograd, 1997.
52. Fuko, Mišel, *Istorija seksualnosti, I, Volja za znanjem*, Prosveta, Beograd, 1982.
53. Garen, Euđenio, *Kultura renesanse*, Nolit, Beograd, 1982.
54. Garen, Euđenio, *Italijanski humanizam*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1988.
55. Garin, Euđenio (prir.), *Čovek renesanse*, Clio, Beograd, 2005.
56. Gilson, E, *Diskurs o metodi, Tekst i komentar*, Demetra, Zagreb, 2011.

57. Gledišta, 1988/11-12: *T. Hobs – četiri stotine godina od rođenja* (Schmitt, C, *Država kao mehanizam kod Hobbesa i Descartesa*; Strauss, L, *Moralna osnova Hobbesovog učenja*; Gotije, D, *T. Hobs: teoretičar morala*; Levin, M, *Hobbesova minimalna država*; Carmichael, D.J.C, *Prirodno pravo u Levijatenu*)
58. Goldman, Lisjen, *Skriveni Bog*, BIGZ, Beograd, 1980.
59. Gouhier, Henri, *Les premières pensées de Descartes. Contribution à l'histoire de l'anti-renaissance*, Vrin, Paris, 1958.
60. Guérout, M, *Descartes selon l'ordre des raisons, I-II*, Aubier-Montaigne, Paris, 1953.
61. Gurevič, Aron, *Kategorije srednjovekovne kulture*, Matica srpska, Novi Sad, 1994.
62. Habermas, Jürgen, *Filozofski diskurs moderne*, Globus, Zagreb, 1988.
63. Habermas, Jürgen, *Teorija i praksa*, BIGZ, Beograd, 1980.
64. Hajdeger, Martin, *Šumski putevi*, Plato, Beograd, 2000.
65. Hauzer, Arnold, *Socijalna istorija umetnosti i književnosti, I-II*, Kultura, Beograd, 1962.
66. Hazard, Paul, *La crise de la conscience européenne 1680-1715*, La livre de Poche, Paris, 1994.
67. Heller, Agnes, *Renaissance Man*, Routledge & Kegan Paul, London, 1978.
68. Hill, Christopher, *Intellectual Origins of the English Revolution*, Oxford University Press, Oxford, 1965.
69. Horkheimer, Max – Adorno, Theodor, *Dijalektika prosvjetiteljstva*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1974.
70. Horkheimer, Max, *Débuts de la philosophie bourgeoise de l'histoire*, Payot, Paris, 1970. (*Machiavel et la conception psychologique de l'histoire*; *Droit naturel et idéologie (Hobbes)*; *L'Utopie (Th. More)*; *Vico et la mythologie*)
71. Huizinga, Johan, *The Waning of the Middle Ages*, Penguin Books, Harmondsworth, 1990.
72. Huizinga, Johan, *Erasmus at the Age of Reformation*, Phoenix Press, London, 2002.
73. Huserl, Edmund, *Kriza evropskih nauka i transcendentalna fenomenologija*, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1991.

74. Kasirer, Ernst, *Problem saznanja u filozofiji i nauci novijeg doba, I*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novi Sad, 1998.
75. Kasirer, E., *Problem saznanja u filozofiji i nauci novijeg doba, II*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 1998.
76. Kasirer, E, *Filozofija prosvetiteljstva*, Gutenbergova galaksija, Beograd, 2003.
77. Koare, Aleksandar, *Naučna revolucija*, Nolit, Beograd, 1981.
78. Korać, Veljko, *Društvena misao modernog doba*, Treći program 1988. (76)
79. Koyré, Alexandre, *Etudes Galiléennes*, Hermann, Paris, 1980.
80. Koyré, Alexandre, *The Astronomical Revolution*, Hermann, Methuen, Cornell University Press, Paris, London, New York, 1971.
81. Koyré, Alexandre, *Du Mond clos à l'Univers infini*, Gallimard, Paris, 1973.
82. Kozelek, Rajnhart, *Kritika i kriza*, Plato, Beograd, 1997.
83. Kozomara, Mladen, *Subjektivnost i moć*, Plato, Beograd, 2001.
84. Lasch, Christopher, *Narcistička kultura*, Naprijed, Zagreb, 1986.
85. Lasch, Christopher, *The Minimal Self*, Norton & Company, New York, London, 1984.
86. Latur, Bruno, *Nikada nismo bili moderni*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2010.
87. Liotar, Žan-Fransoa, *Postmoderno stanje*, Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad, 1988.
88. Löwith, Karl, *Gott, Mensch und Welt in der Metaphysik von Descartes bis zu Nietzsche*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1967.
89. Macherey, Pierre, *Hegel or Spinoza*, University of Minnesota Press, Minneapolis-London, 2011.
90. Mackpherson, C.B, *Politička teorija posjedničkog individualizma*, Biblioteka „Pitanja“, Zagreb, 1981.
91. Mackpherson, C.B, *Introduction u: Hobbes, Leviathan*, Penguin Books, 1981.
92. Mamford, Luis, *Tehnika i civilizacija*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2009.
93. Marksizam u svetu, 1986. (4-5), Rasprave o modernizmu i postmodernizmu
94. Marks, Karl, Engles, Fridrih, *Manifest Komunističke partije*, Slovo ljubve, Beograd, 1982.
95. Martin, J, *Francis Bacon, the State, and the Reform of Natural Philosophy*, Cambridge, 1992.

96. Merton, R, *Puritanism, Pietism and Science*, Sociological Review, 1936.
97. Merton, R, *Science, Technology and Society in the seventeenth century England*, Harper & Row, New York, 1970.
98. Naville, P, *Od engleske do francuske revolucije*, Kulturni radnik, 4/1988.
99. Negri, Antonio, *L'anomalie sauvage. Puissance et pouvoir chez Spinoza*, PUF, Paris, 1982.
100. Petrović, Gajo, *Thomas Hobbes*, u: *Engleska empiristička filozofija 17. i 18. stoljeća*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1979.
101. Plessner, Helmuth, *Zwischen Philosophie und Gesellschaft*, Francke Verlag, Bern, 1953.
102. Polanji, Karl, *Velika transformacija*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
103. Primorac, I, *Hobbesova ugovorna teorija*, Ideje, 1970/6
104. Primorac, I, *Hobbesovo učenje o prirodnom stanju, prirodnom pravu i prirodnom zakonu i njegov odnos prema tradicionalnoj prirodnoj teoriji*, Ideje
105. Primorac, I, *Hobbes: filozofija i politika*, Politička misao, 1977/2
106. Randall, John Herman Jr., *The Making of the modern Mind*, Houghton Mifflin Company, Cambridge, 1940.
107. *Renaissance Thinkers*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1993.
108. Rieff, Philip, *The Triumph of the Therapeutic*, Penguin Books, Harmondsworth, 1973.
109. Riker, Pol, *Sopstvo kao drugi*, Jasen, Beograd, 2004.
110. Risman, Dejvid, *Usamljena gomila*, Nolit, Beograd, 1965.
111. Rogers, G. A, Ryan, A (eds), *Perspectives on Thomas Hobbes*, Oxford University Press, Oxford, 1988.
112. Schmidt, Burghart, *Postmoderna – strategije zaborava*, Školska knjiga, Zagreb, 1988.
113. Simmel, G, *Philosophie de la modernité, I-II*, Payot, Paris, 1989.
114. Skinner, Quentin, *The Foundation of Modern Political Thought*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978, Vol.1: *The Renaissance*; Vol. 2: *The Age of Reformation*

115. Sorell, Tom (ed), *The Rise of Modern Philosophy. The Tension between the New and Traditional Philosophies from Machiavelli to Leibniz*, Clarendon Press, Oxford, 1993.
(Popkin, R, *Scepticism and Modernity*; Mercer, Ch, *The Vitality and Importance of early modern Aristotelianism*; Martin, J, *F. Bacon, Authority and the Moderns*; Cottingham, J, *A New Start? Cartesian Metaphysics and the Emergence of Modern Philosophy*; Verbeek, T, *Tradition and Novelty: Descartes and some Cartesians*; Lennon, Th, *The Contagious Communication of strong Imagination: History, Modernity and Scepticism in the Philosophy of Malebranche*; Brown, S, *Leibniz: Modern, Scholastic or Renaissance Philosopher?*; Phemister, P, *Locke, Sergeant, and Scientific Method*; Parel, A.J, *The Question of Machiavelli's Modernity*; Sorell, T, *Morals and Modernity in Descartes*; James, S, *Spinoza the Stoic*; Goldsmith, M.M, *Hobbes: Ancient and Modern*)
116. Suhodolski, Bogdan, *Moderna filozofija čoveka*, Nolit, Beograd, 1972.
117. Šajković, Radmila, *Descartes i njegovo delo, I-II*, Filozofsko društvo Srbije, Beograd, 1979.
118. Šeling, F. V. J, *Bruno ili o božanskom i prirodnom principu stvari*, Fedon, Beograd, 2008.
119. Taylor, Charles, *Sources of the Self*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1989.
120. Tawney, R. H., *Religion and the Rise of Capitalism*, Penguin, Harmondsworth, 1987.
121. Theoria, 1986. (3-4), Broj posvećen temi: Moderna i postmoderna
122. Trevor-Roper, H. R, *The Crisis of the seventeenth Century*, Liberty Fund, Indianapolis, 2001.
123. Urbach, P, *Francis Bacon's Philosophy of Science: An Account and a Reappraisal*, La Salle, Illinois, 1987.
124. Vajt, Vilijam H. mlađi, *Čovek organizacije*, Prosveta, Beograd, 1967.
125. Vajthed, A, *Nauka i moderni svet*, Nolit, Beograd, 1976.
126. Veber, Maks, *Privreda i društvo, I-II*, Prosveta, Beograd, 1976.

127. Velflin, Hajnrih, *Renesansa i barok*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski

Karlovci, Novi Sad, 2000.

128. Vilari, Rozario, (priređivač), *Likovi baroka*, Clio, Beograd, 2004.

129. Voss, Stephen (ed), *Essays on the Philosophy and Science of René Descartes*, Oxford

University Press, New York, Oxford, 1993.

130. Wallerstein, I., *Kapitalizam-istorijski sistem*, Podgorica, 1990.

131. Weber, Max, *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Veselin Masleša, Svjetlost, Sarajevo, 1989.

132. From Max Weber, *Essays from Sociology*, Routledge and Kegan Paul, London, 1970.

133. White, Lynn, *Machina ex Deo – Essays in the Dynamism of Western Culture*, MIT Press, 1968.

134. Žunjić, Slobodan, *Modernost i filozofija*, Plato, Beograd, 2009.

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU

REFERAT O KVALIFIKOVANOSTI KANDIDATKINJE **MR SOFIJE MOJSIĆ I**
PODOBNOSTI PREDLOŽENE TEME ZA DOKTORSKU DISERTACIJU POD
NASLOVOM **IZVORI MODERNOSTI U MISAONJOJ REVOLUCIJI U RANOM**
17. VEKU

1. Osnovni podaci o kandidatkinji

Mr Sofija Mojsić rođena je 13. 11. 1963. Diplomirala je 1994., na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, sa prosečnom ocenom 10. Na istom fakultetu je i magistrirala 2006., sa temom *Od religije „skrivena unutrašnjosti“ do religije čina u mišljenju Serena Kjerkegora*. Kao istraživač-pripravnik, radila je u Institutu za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu (1995-1996.) i Institutu za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu (1996-1998.). Posедуje diplomu naučnog i stručnog prevodioca za engleski jezik.

Objavila je dve knjige: *Kjerkegorov misaoni put* (2008) i *Kant i Hegel kao mislioci moderne* (2009), a koautor je u delu *Enciklopedija straha* (u štampi). Sem toga, objavila je 10 članaka (u časopisima kao što su *Filozofija i društvo* i *Arhe*) i prevela je sa engleskog na srpski 4 knjige. U svojim autorskim radovima, koleginka Mojsić je demonstrirala široku istorijsko-filozofsku erudiciju, veliko interpretativno umeće i preciznost u argumentisanju. Pošto problem formiranja identiteta modernog čoveka zauzima važno mesto i u njenim prethodnim spisima, smatramo da je kandidatkinjin predlog da u okviru doktorske disertacije istražuje izvore modernosti dobro promišljen i autorski zasnovan.

2. Predmet i cilj disertacije

Predložena tema pripada domenima istorije moderne filozofije i filozofije istorije. Predmet disertacije je istraživanje filozofskih i transfilozofskih izvora moderne civilizacije, koja se odlikuje oslobađanjem individualne subjektivnosti, dominacijom građanske kulture nad seoskom, afirmacijom ličnih i kolektivnih prava i sloboda, ali i širenjem dominacije Evrope po čitavom svetu, formalizmom i postvarenjem. Pri tome, kandidatkinja namerava da svoju pažnju fokusira na filozofe koji su stvarali u 17. veku – na Bekona, Dekarta, Hobsa i Paskala – smatrajući da se u njihovim učenjima dešava svojevrsna misaona revolucija, kojom se pojmovno zaokružuju rani procesi konstituisanja građanske civilizacije.

Cilj disertacije je obnova istorijskog sećanja i imaginacije u vezi sa vremenom kada se moderna tek začinjala. Smatrajući da prošlost nikad nije sasvim mrtva, mr Mojsić očekuje da će maštovito razotkrivanje nečega što se događalo u 17. veku pružiti snažne podsticaje savremenom čoveku, u pokušajima prevazilaženja aktuelne krize (post)modernog sveta. Po njenom shvatanju, ovi podsticaji se tiču ispitivanja nedovoljno iskorišćenih mogućnosti rane moderne da osmisli integrisanje čovekove čulnosti i emocionalnosti sa umom i formalnom organizacijom društva. U tom smislu, cilj disertacije nije uskospecijalistički, već podrazumeva filozofsko nastojanje da se zahvati celina umnosti i stvarnosti istorijskog razvoja.

3. Opis sadržaja disertacije

U sinopsisu svog budućeg rada, kandidatkinja navodi 8 osnovnih poglavlja: I Uvod, II Raspad srednjovekovnog društva i kulture, III Antropocentrizam, individualizam i metafizika subjektivnosti, IV Reformacija, V Bekon – rađanje moderne svesti o nužnosti ljudskog delovanja radi preobražavanja sveta u svoj dom i pravi zavičaj, VI Dekart – mislilac koji menjajući svoje misli menja i svet u kome živi, VII Hobs, VIII Paskal – tragični mislilac modernog doba. U uvodnom delu će biti izloženo aktuelno stanje problema, odnosno, različiti teorijski pristupi (Burkhartov, Blumenbergov, Rendalov, Veberov i dr.) relevantnom istorijskom okviru – renesansi i ranoj modernosti.

Smatrajući da je proces stvaranja moderne trajao veoma dugo (od 14. do 18. veka), mr Mojsić namerava da u II, III i IV poglavlju razmotri bitne karakteristike prelaznog perioda od srednjeg ka novom veku. U ovom kontekstu, ona će se pozabaviti raspadom srednjovekovne teocentričke slike sveta i afirmacijom antropocentrizma i individualizma, izdvajajući kao vesnike novog pogleda na svet učenja Pika dela Mirandole i Makijavelija. Posebna pažnja će biti posvećena i ulozi reformacije u uobličavanju modernog sveta, u pogledu obrta od spoljašnje kontrole afekata ka samokontroli, čime su stvorene duhovne pretpostavke za postuliranje kapitalističkih imperativa samoodricanja i radne efikasnosti.

U preostala četiri poglavlja, kandidatkinja planira da razmotri četiri filozofska učenja iz 17. veka, koja su reprezentativna za samorazumevanje modernog čoveka. Kada je reč o Bekonu, ona će zastupati tezu da je ovaj filozof ne samo tvorac moderne prirodne nauke i naučnog metoda, nego i promoter antropološkog shvatanja o nužnosti pretvaranja spoljašnjeg sveta u ljudsko kraljevstvo. U poglavlju o Dekartu biće rasvetljena njegova uloga u pogledu zasnivanja moderne matematizovane prirodne nauke, na principima samorefleksivne subjektivnosti i metodičke sumnje. Hobs će biti protumačen kao mislilac koji razotkriva to da građanski rat i stanje permanentne krize predstavljaju osnovu modernog građanskog društva i države. U poglavlju o Paskalu biće izložena njegova kritika ograničenosti modernog racionalizma i antropocentričkog optimizma. Na ovaj način, kandidatkinja će doći i do odgovarajućih zaključnih ocena o najvažnijim pitanjima koja se tiču prijavljene doktorske disertacije.

4. Osnovne hipoteze

Kandidatkinja će u svom istraživanju poći od tri glavne hipoteze: (1)filozofski zasnovana matematizovana prirodna nauka jeste misaona osnova modernog kapitalističkog društva; (2)građanska civilizacija počiva na protivrečnim istorijskim principima – kao što su, na primer, renesansa i reformacija – i nalazi se u permanentnoj krizi i na ivici građanskog rata; (3)moguće je izmirenje između individualne čulnosti i socijalnih zahteva za solidarnošću, odnosno, integrisanje renesansne osećajnosti i reformatorskog puritanizma.

5. Metoda istraživanja

U disertaciji će se primenjivati dijalektička metoda istraživanja. Kandidatkinja je usvojila hegelijansko-marksistički model mišljenja, koji podrazumeva insistiranje na sintetičkom pristupu, tj. na istraživanju konkretnog totaliteta odgovarajuće društveno-istorijske formacije, u ovom slučaju moderne civilizacije. To znači da će se višeaspektna i isposredovana celina rane moderne ispitivati preko uzajamnih odnosa između stvarnosti i umnosti, društvenog i duhovnog, na interdisciplinarni način i bez nedijalektičkog redukcionizma na tzv. poslednju instancu.

6. Očekivani rezultati i naučni doprinos

Očekujemo da će istraživanje u okviru ove disertacije rezultirati konkluzivnim dokazom o tome da se ključni misaoni izvori moderne civilizacije nalaze u razmatranim filozofskim koncepcijama iz 17. veka. Rezultat istraživanja treba da bude i filozofsko razjašnjenje unutrašnjih protivrečnosti građanskog društva, kao i pružanje novih argumenata o mogućnosti njihovog prevazilaženja, tj. izgrađivanja harmonične ljudske zajednice. Kao takva, završena disertacija o ovoj temi može pružiti značajan doprinos daljem razvoju odgovarajućih naučnih oblasti u našoj sredini, pre svega istorije moderne filozofije, filozofije istorije i filozofije kulture.

7. Zaključak

Mr Sofija Mojsić ispunjava formalne i supstancijalne uslove za pristupanje izradi doktorske disertacije na predloženu temu. Predložena tema je filozofski značajna i njena obrada može podstaći dalji razvoj odgovarajućih naučnih disciplina u našoj sredini. Kandidatkinja je dobro koncipirala strukturu svog budućeg rada, jasno je formulisala hipoteze od kojih polazi u istraživanju i na imanentan način je metodološki osmislila vlastiti pristup tematici. Stoga, predlažemo da se **mr Sofiji Mojsić** odobri izrada doktorske disertacije na temu **Izvori modernosti u misaonoj revoluciji u ranom 17. veku.**

Beograd, 13.06.2013.

Komisija:

prof. dr Milanko Govedarica, mentor

doc. dr Irina Deretić

dr Mladen Kozomara, docent Filozofskog fakulteta u penziji

